

СИМОН ПЕТЛЮРА ТА ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ В УНР

Колеснік Марта,

студентка III-го року навчання
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: kolesnikmarta791@gmail.com

Науковий керівник: **Старка Володимир,**
доктор історичних наук, професор,
кафедра історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Одним міфом не на користь С. Петлюри як державника є начебто його радикальний антисемітизм. В тогочасній Україні, поряд з іншими, існувала ще одна проблема – єврейські погроми 1919–1921 рр – Проскурівський, Київський, Фастівський тощо. І це при тому, що в уряді Петлюри було на той час єдине в світі міністерство у справах євреїв. Погроми дійсно були, доведені факти вказують, що брали участь в них і отамани війська Симона Васильовича, зокрема і загони Семесенка.

Після Проскурівського погрому 15–16 лютого 1919 р., який вчинила військова частина отамана Семесенка. Отаман був заарештований та утримувався у Кам'янецькій в'язниці, звідки втік у листопаді 1919 р. і був заарештований вдруге у травні 1920 р. Військовий суд призначений за розпорядженням Петлюри засудив Семесенка до смертної кари, і його було розстріляно.

Є версія, що погроми були влаштовані більшовиками, і це не є абсурдом. Багато фактів вказує на те що саме так і було, є також і свідчення очевидців. За однією з версій, участь у погромах приймали загони отамана Волоха, який перейшов на бік більшовиків. Проте звинуватили у цьому українське командування, яке не змогло впоратися з дисципліною у війську. Його солдати винищували єврейське населення в Україні всупереч наказам Петлюри не чинити шкоди єврейському населенню.

Зрозуміло, що бандитизм і погроми були результатом політичної анархії та безвладдя. З 1236 погромів у 524 населених пунктах Наддніпрянської України, які сталися з 1917 по 1921 рр., лише 6 % сталися до 1919 р., а решта сталася пізніше. Згідно з різними джерелами, кількість жертв цих погромів коливалася від тридцяти до шести десяти тисяч. Ця катастрофа була спричинена практично всіма арміями та

військовими утвореннями, які зараз діють тут. Білі та червоні солдати, банди мародерів місцевого селянства, українські повстанці різних політичних поглядів і війська Директорії були причетні до погромів.

За даними єврейського дослідника Н. Гергеля, на які часто посилаються історики, 40 % із них були ініційовані частинами армії УНР, 25 % - незалежними розрізненими збройними формуваннями, 17 % - денікінці, 9 % - червоноармійці, 4 % - загони отамана Григор'єва і 3 відсотки - польська армія [30]. Це статистика 90-х років, заснована на свідченнях очевидців, газетах і даних різних урядових організацій і єврейських громад.

Багато дослідників стверджують, що було складно відрізнити регулярні від нерегулярних частин УНР, які брали участь у конкретних погромах. Таким чином, поняття «армія Петлюри» є досить неправильним. Петлюри дорікали багатьом дослідникам, у тому числі М. Грушевському, що він не зробив достатньо для припинення погромів [30].

25 травня 1925 р. у Парижі більшовицький агент Шварцбард застрелив Симона Петлюру. Шварцбард потрапив у суд 18 жовтня 1927 р. Анрі Торрес, член Компартії та консул більшовицької Росії у Франції, був адвокатом, який захищав його. Пропозиція захисту полягала в тому, що Шварцбард помстився за своїх близьких, які загинули під час погромів в Україні.

Сторона захисту Петлюри наполягала, що Шварцбард – радянський агент. На користь цього свідчили дані французьких спецслужб, які знали про зустрічі Шварцбарда з відомими більшовиками, і дані німецької розвідки, що дізналася, що Шварцбард отримав наказ убити Петлюру від агента Михайла Володіна, з яким неодноразово зустрічався з січня 1926 р. Сам Шварцбард не заперечував факт зустрічей. Саме Володін подзвонив Шварцбарду 25 травня за годину до вбивства й повідомив про місце перебування Петлюри.

Саме тому, щоб приховати незручні факти, сторона вбивці почала цілеспрямовану діяльність з дискредитації Симона Петлюри. Задля цього була задіяна вся французька ліва преса, Єврейський комітет опублікував документи про єврейські погроми, активно поширювалися антиукраїнські ідеї. На захист Шварцбарду дали одіозного адвоката Анрі Торресса, який як уже згадувалось був речником радянського посольства.

Завдяки цій потужній інформаційній кампанії увага суспільства дуже швидко перемістилася з особи Шварцбарда та його зв'язків з більшовиками на аналіз діяльності самого Симона Петлюри. Адвокат уміло звинуватив убитого в організації погромів, антисемітизмі, германофільстві й ворожості до Франції.

Сторона захисту Петлюри активно боролася з цими закидами. На суді виступали багато істориків та свідків тогочасних подій в Україні, але ніхто з них не вказав на антисемітські дії Петлюри. Члени Центральної

ради Єврейської соціал-демократичної робітничої партії Соломон Гольдельман, Арнольд Марголін, член Генерального суду УНР, а також Володимир Жаботинський, один із лідерів сіоністського руху, дали свідчення, які підтримували його. На процесі було представлено понад 200 документів, які свідчили про спроби Петлюри та його уряду припинити погроми.

Однак, на жаль, інформаційний наступ більшовиків і єврейської спільноти надто ефективно вплинув на думки французів, до того ж симпатія до срср тоді була модною серед французьких інтелектуалів. На підтримку вбивці Петлюри тоді виступили навіть такі відомі люди, як лауреат Нобелівської премії Анрі Берсон, письменник Ромен Роллан, Альберт Ейнштейн, Анрі Барбюс, Поль Ланжевен та інші. Ліва преса дуже ефективно зіграла на почуттях суспільства, і на суді 8 з 12 присяжних проголосували за те, що Шварцбард не винен у вбивстві Симона Петлюри, і його виправдали.

Так завдяки маніпулюванню суспільною думкою політичний убивця був виправданий, і чимало євреїв почали вважати його національним героєм і месником. У 1967 р. Шварцбарда перепоховали в Ізраїлі й визнали національним героєм, тоді як покійного Симона Петлюру впродовж усього часу існування радянського союзу описували як злочинця й ворога.

Справжні причини вбивства С.Петлюри замовчувалися та фальсифікувалися і довгий час таїлися поза лаштунками публічного обговорення у радянській історіографії. Натомість в українській історіографії вони були та досі залишаються в центрі уваги. В історіографії існують дві тенденції щодо питань вбивства Симона Петлюри. Представники першої стверджують, що метою вбивства Симона Петлюри було знешкодження його як небезпечної для московського режиму особи; в той час, як другі стверджують що це був акт помсти єврея-одинака за єврейські погроми в Україні.

З нинішньої історичної перспективи, можна з певністю стверджувати, що вбивство С. Петлюри було організоване і здійснене більшовицькою агентурою, пов'язавши його з відповідальністю за єврейські погроми в Україні під час національно-визвольних змагань. І саме вбивство, а згодом і паризький судовий процес було вдало використано для дискредитації українського національного руху загалом на багато десятиліть вперед.

Висновки. Отже, теза «Симон Петлюра є винуватцем у єврейських погромів» немає нічого спільного з реальністю. Факти свідчать, що погроми єврейського населення, крім деяких злочинців серед українських військових, чинили мерзотники і під більшовицькими знаменами, і під білогвардійськими, не кажучи вже про неурядових бандитів усіх забарвлень, але і що принаймні декотрі з більшовицьких та денікінських

погромів були сплановані та керовані лідерами цих рухів, у той час як лідери УНР завжди були проти погромів.

Симон Петлюра був прихильником залучення єврейського населення в політичне життя України і прагнув придушити погромні явища в країні. Він розумів, що насильство щодо євреїв України не тільки відштовхує євреїв від УНР, а й згубно відбивається на міжнародній репутації країни.

Історичні документи і свідчення очевидців показують, як Петлюра раз у раз намагався запобігти погромам, завжди дбав про поміч постраждалим, коли запобігти не вдавалося, і вживав всі доступні йому засоби, щоб зупинити ті погроми, які траплялися у межах його хоча б часткового контролю.

У Симона Петлюри були дружні, безпосередні і тісні контакти з Міністерством єврейських справ, яке існувало і успішно функціонувало в уряді УНР. Ці контакти в першу чергу були пов'язані з протистоянням погромам єврейського населення і всілякої допомоги жертвам цих актів насильства, але не обмежувалися ними. С. Петлюра був прихильником ідеї найширшого залучення єврейського населення у розбудову незалежної Української Держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верстюк В. Харизматичність Петлюри. У 70-річчя паризької трагедії 1926–1996. *Збірник пам'яті Симона Петлюри*. Київ, 1997. 136 с.
2. Вісник Державних Законів для всіх земель УНР. 1919. Вип. 5.
3. Коваль Б. Симон Петлюра в перспективі історії. Нью-Йорк, 1968.
4. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції. Документи. Київ, 1992.
5. Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну. С. 141.
6. Симон Петлюра як символ українського національно-визвольного руху: Окремі аспекти. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.»*. 29–30 січня 2021. С. 11–12.
7. Шульгин О. Симон Петлюра та українська закордонна політика. *Збірник пам'яті Симона Петлюри*. Київ, 1997. С. 172–176.